

NEKOLIKO NOVIH ARHIVSKIH VIJESTI O PUČKOM USTANKU NA HVARU

Jakov Stipišić, Zagreb

Marin Sanudo, ne samo kao kroničar, već i kao aktivni mletački političar i član najviših političkih tijela Republike, dao je u svojim »Dnevnici« izvanredno značenje vijestima o pučkom ustanku na Hvaru. Prateći ustanak i događaje u vezi s njim kao i njegove reperkusije u ostaloj Dalmaciji, on vjerno registrira izvještaje i rasprave u Velikom vijeću, Senatu i Vijeću desetorice. Nekada su njegovi zapisi kratki, šturi, nedorečeni i u jezičnom pogledu ne baš uvijek posve razumljivi. On nastoji da ono što zapiše potkrijepi dokumentima. Gledajući na zbivanja svojim očima, ponekad izostavlja u cjelini takve izvore i donosi samo kratki sažetak ili izvadak koji smatra važnim više kao političar nego kao historičar. U tim svojim pozivima na pisma i izvještaje na temelju kojih registrira tekuće događaje on jednostavno veli: *ut in litteris*, tj. kao što to stoji u pismu. Međutim, nema sumnje da bi ta pisma, kad bi nam bila poznata, sigurno dopunila naše poznavanje ovih događaja. Kao primjer navodim potpuno izostavljeno pismo hvarskog kneza Lipomana od 27. ožujka 1510. u kojem je iznio mletačkoj vladi prve vijesti o sukobima pučana i plemića. Isto tako samo spominje pismo trogirskog kneza Aleksandra Viara u vezi s događajima koji su prethodili ustanku pisano 29. ožujka 1510. U jednom i drugom slučaju svoj više nego šturi regist pisma popratio je svojom uobičajenom formulom: *ut in litteris*. S obzirom na činjenicu da je Sanudo imao na raspolaganju službenu korespondenciju i izvještaje, od kojih su najvažniji oni upućeni Vijeću desetorice, koje je bilo zaduženo da bdije nad sigurnošću države i posebno njezina oligarhijskog društvenog sistema, može se pretpostaviti da ti izvještaji postoje još i danas u Državnom arhivu u Veneciji, pa bi u svakom slučaju trebalo utvrditi koliko su ove pretpostavke točne. Naša daljnja istraživanja i proučavanja hvarskog pučkog ustanka neće mnogo uznapredovati prije negoli se temeljito istraži postojeća građa, a prije svega ona u mletačkim arhivima.¹

Što se tiče arhivskog materijala u samom Hvaru situacija je prilično beznaдна. Požar hvarskog arhiva 1571. prigodom upada Turaka u grad lišio nas je najdragocjenijih izvora za poznavanje starije povijesti otoka Hvara, pa stoga poneki manje značajni dokumenti u nedostatku cjelokupnog arhivskog fon-

¹ Nije isključeno da se poneka vijest nađe i u arhivima ostalih dalmatinskih gradova, pa bi trebalo pregledati materijale iz godina hvarskog ustanka.

da komune imaju veću važnost nego što bi je oni po sebi imali. Tako stoji stvar s nekim dokumentima koje ovdje prvi put donosim. Oni će svakako unijeti više svjetla kako u pogledu poznavanja opće atmosfere burnog razdoblja pučkog ustanka tako i u pogledu nekih protagonista i aktera ustanka čija imena ovdje prvi put saznajemo.

I

Kada sam još prije desetak godina sređivao i registirao arhiv obitelji Fanfogna-Garagnin koji se danas čuva u Muzeju grada Trogira, našao sam tamo jedan vrlo veliki, oštećeni i teško čitljivi dokument iz 1515. godine, a koji, budući da se radi o sudskom procesu, donosi transumirane neke dokumente već od 1506. godine dalje.² S obzirom na vrijeme kad je nastao vrlo je zanimljiv. On stoji u vezi s nekim osobama koje se tamo nazivlju poglavicama bune (*caput seditionis*), pa ga u tom smislu možemo ubrojiti u izvore koji imaju posebno značenje za poznavanje ustanka. Događaji koji se u njemu pričaju počinju još 1506. godine. Riječ je o slijedećem: Svećenik Toma Griffico, nama dobro poznat kasnije kao kanonik plemić za koga je puk izričito tražio smrt već na početku bune, ušao je u red odnosno kongregaciju sv. Jerolima koja je imala svoj samostan u Hvaru. Ovdje se prvi put susrećemo s ovom eremitskom kongregacijom u Hvaru i o njoj nemamo dosada poznatih izvora. Njezino postojanje nije približeo ni Farlati koji donoseći tekst Valierove vizitacije iz 1579. nabraja sve crkve i samostane na otoku, ali ne spominje jerolimovce³ (u ovom dokumentu pisanom latinskim jezikom zovu se Hieronymitae). U srednjem su vijeku postojale četiri takve kongregacije i jedna od njih bila je ona koju je na brežuljku Fiesole kod Firenze osnovao grof Carlo Montegranello 1360. godine.⁴ Upravo toj kongregaciji pripadala je i kuća ovih hvarskih eremita koji su živjeli prema reguli sv. Augustina i nekim pravilima sv. Jerolima. Ovu fiezolansku kongregaciju ukinuo je papa Klement IX 1688. godine. Nije nam poznato iz dokumenata gdje je bilo sjedište hvarskih eremita, ali se može pretpostaviti da je to bilo uz crkvu sv. Nikole koju su nakon ugasnuća jerolimovaca preuzeli augustinci. Dok je Toma Griffico još bio u tom samostanu (*»tunc in habitu fratrum ordinis sancti Hieronymi de Phiesulis existentii«*), gradsko mu je Vijeće dodijelilo za uzdržavanje kao predij polje na otoku sv. Klimenta (koji se nekada zvao Veli otok). On je vjerojatno prihode od tog polja dobivao u obliku dohotka kolona kojima ga je uz uobičajene uvjete dao na iskorištavanje. Međutim, iz razloga koji se u ovom dokumentu ne spominju Toma Griffico uz dopuštenje pape Julija II napustio je samostan, ali je htio zadržati predij. U ime hvarskih jerolimovaca tome se suprotstavio redovnik

² Arhiv Fanfogna-Garagnin u Muzeju grada Trogira, dokument br. 186.

³ Farlati, (*Illyricum sacrum* IV p. 271) citirajući Valierovu vizitaciju veli: »Sunt tria monasteria s. Marci ordinis predicatorum, s. Nicolai ordinis eremitarum et s. Francisci de observantia.« U vrijeme Valierove vizitacije eremiti sv. Nikole su u stvari augustinci. Možemo pretpostaviti da su ovu eremitažu prije njih imali jerolimovci.

⁴ *Lexicon für Theologie und Kirche*, Freiburg im Breisgau 1933. donosi historijat ove kongregacije pod natuknicom Hieronymiten.

Jakov Lupin kao prokurator samostana u ovom sporu. Ovaj je osporavao pravo Tomi Grifficu da i dalje, pošto je napustio red, drži u svojim rukama spomenuti predij. Dokument spominje da su protiv Tome ustali ne samo redovnici ovog samostana već i drugi klerici i građani. Spor se započeo voditi pred crkvenim sudom. Papa Julije II pismom od lipnja mjeseca 1506. godine imenovao je sucem u ovom sporu korčulanskog biskupa, a ukoliko je ovaj spriječen, onda kanonika Matija Lukanića, kasnije dobro poznatog inspiratora pučkog ustanka. Matij Lukanić donio je presudu u korist Griffica tvrdeći da ovaj drži spomenuti predij u skladu s dozvolom pape Julija II koji mu je dopustio da napusti red jerolimovaca i da sa svim pravima koja je stekao dok je još bio u redu može prijeći u stalež svjetovnih svećenika. Međutim Lukanić je tragično završio pomračena uma 1510. nakon tzv. čuda s križom, a na njegovo upražnjeno mjesto kanonika došao je jelšanski župnik Ivan Zovinić. Kako je poznato, Toma Griffico u početku ustanka bježi u Trogir, pa se stvar u vezi s ovim sporom počinje odvijati sasvim drugačije.⁵ To saznajemo iz daljnjeg teksta dokumenta. Papa Julije II umro je 1513, pa je Toma Griffico nakon ugušenja ustanka uputio žalbu papi Lavu X u kojoj potanko opisuje svoj sukob s redovnicima sv. Jerolima u Hvaru i sve ono što se zbivalo u Hvaru u vrijeme ustanka. Upravo u tom dijelu dokumenta nalazimo nove nepoznate podatke o nekim protagonistima ustanka. On veli kako je nakon presude pokojnog Matija Lukanića iz 1506. niz godina mirno uživao svoj predij na otoku sv. Klimenta. Međutim, nastala je pobuna pučana koja je bila popraćena teškim stradanjima grada i pokoljem plemića (*»quae certo tempore cum gravi iactura civitatis et caede nonnullorum nobilium duravit«*). Tada je Jakov Lupin pristajući uz bunu zajedno s ostalim redovnicima (*adherens seditioni per dictos plebeos suscitatae«*) uz naklonost i podršku pobunjenika (*»favore et protectione seditiosorum«*) oduzeo Grifficu predij iskoristivši prigodu kada je ovaj kao posebno omrznuti plemić morao bježati iz Hvara (*absentem et profugum cum caeteris nobilibus dicto predio [...] spoliavit*). Dapače je Jakov Lupin eremita ishodio apostolski reskript kojim mu se vraća predij, i to od kanonika Ivana Zovinića, novog delegiranog suca, kojega Toma naziva *»unus ex capitibus dicte seditionis«*. Zovinić je Tomu pozivao da dođe na sud u Hvar, ali se ovaj, kako sam kaže, nije osjećao sigurnim. Ovaj isti Ivan Zovinić — piše Griffico papi — bio je zbog svoje ludosti obješen (*»propter eius dementiam laqueo suspensus fuit«*). Poznato je da je s njim na Capellovoj galiји bio obješen još jedan svećenik čije nam ime nije poznato. Tako nam ovaj dokument otkriva jedno jedino ime onih koji su bili obješeni. Znamo da je ovaj isti Zovinić imao za sobom već jednu tešku osudu kojom ga je providur Giustinian osudio na trajno progonstvo izvan Dalmacije odnosno na smrt ukoliko bude uhvaćen na tom području.⁶

Toma dalje nastavlja kako je proces nastavio voditi neki kanonik Petar Grižun (Petrus Grisonus) kao subdelegat rečenog Ivana Zovinića. Ovaj je to njemu prepustio najvjerojatnije zato što je osobno bio posve angažiran u us-

⁵ Nalazimo ga u Trogiru u jednom dokumentu kao zastupnika u nekom sudskom sporu 11. prosinca 1510. (Trogirski arhiv, kutija 5, sv. VI, poz. 9, list 23a u Historijskom arhivu u Zadru).

⁶ G. Nova k, Pučki prevrat na Hvaru, Split 1918, 84.

tanku, pa je nakon prve osude na progonstvo morao živjeti u potpunoj konspiraciji. Međutim, i ovaj kanonik Grižun bio je po Tominim riječima jedan od glavnih pučkih poglavica u rečenoj buni (*»etiam unus ex plebeis principibus capitibus dicte seditionis«*). Opet nalazimo jedno ime koje nam dosad nije bilo poznato. Toma Griffico izričito navodi u žalbi papi da je kanonik Grižun pučanin i poglavica bune (*»plebeus et caput seditionis«*) a on (Toma Griffico) je plemić i k tome s njim je u sporu zbog primicerijata hvarske crkve, pa stoga ne može suditi objektivno, to više što se nije mogao pojaviti bez opasnosti na sudu u Hvaru.

Ovim je pismom vijest o buni doprla čak do rimske kurije. Papa Lav X imenovao je novog suca, i to trogirskog kanonika Ivana Lucića koji je riješio spor u korist Tome Griffica. Presuda je bila prema običaju izvješena na vratima trogirске katedrale (jer je Lucić tamo vodio proces). Čitav postupak sa svom dokumentacijom koju sadržava ova isprava upućen je prije svega duždu Leonardu Lauredanu, zatim svim crkvenim i svjetovnim vlastima i institucijama s molbom da se njezino izvršenje ostvari uz pomoć svih duhovnih sankcija, ako je potrebno, i svjetovnom silom (*»brachio saeculari«*). Osim toga se eremite sv. Jerolima osuđuju da plate sudske troškove u visini od 60 dukata i naknadu za sve prihode koje je tokom proteklih godina crpio njihov samostan iz spornog predija na otoku sv. Klimenta. Nekoliko godina kasnije, tj. 1519. naći ćemo ovog istog kanonika Ivana Lucića u gostinjcu sv. Jerolima u Rimu zajedno s glavnim strategom ustanka Matijem Ivanićem koji je tamo našao posljednje utočište nakon sloma ustanka.

Time je bio završen spor u kojem su bili uključeni neki protagonisti ustanka. Iz podataka ovog dokumenta razabire se širi angažman klera pučkog porijekla na strani pučana, što nam dosad nije bilo poznato. Eremita Jakov Lupin sa članovima svoje eremitaže, zatim kanonik Ivan Zovinić, kanonik Petar Grižun, te onaj nepoznati obješeni svećenik i dobro poznati Matij Lukanić, kanonik i inspirator pobune i »bič plemića«, kako ga naziva poznata kronika o tzv. čudu u Hvaru, opredjeljuju se na stranu puka iz kojeg su potekli, jer je njihova svijest o klasnom porijeklu bila mnogo jača od staleške svijesti. Za samog Lukanića koji je nakon »čuda« poludio i odustao od napadanja na plemiće veli taj isti spis da je veće čudo što je Lukanić počeo odvrćati pučane od nepokornosti plemićima nego to što je s raspela potekla krv. Ovaj razdor unutar hvarskog klera, a posebno unutar kaptola, stavio je tadašnjega hvarskog biskupa Patricija — rodom iz Nina — u vrlo tešku situaciju. On se prema Sanudu tokom ustanka javlja samo jednom, i to 1512, kada je na dan pomirbe u katedrali održao govor »na slavenskom jeziku« potičući jednu i drugu stranu na pomirenje. To je sve što je mletačka vlast mogla dopustiti ovom biskupu čiji je kler bio tako buntovan. Možda se biskup i nije htio suviše angažirati na strani mletačke vlasti s koje je tek nedavno skinuta ekskomunikacija, a ona je uključivala u sebi i mogućnost otkazivanja poslušnosti podanika. Već od 1508. Venecija se nalazi u sukobu s moćnim neprijateljima od kojih je u svakom pogledu bio najopasniji papa Julije II koji je već kao Genovežanin nosio u sebi od rođenja antimletačko raspoloženje. Situaciju Venecije u to doba sa svom glagoljaškom jednostavnošću opisuje nam Ljetopis fra Šimuna Klimentovića: »Rat Italije 1508. Tada toga ljeta v korizmi bi kridana rat od krala franačkoga. I od cesara. I od Ferariza, protivu slavnoj i svitloi gozpodi bnetačkoj. I tako se govoraše: da e vas svit bil protivu slavnoi

gospodi. A s gospodom nigdor nego gospodin bog svojom milostju.«⁷ Sasvim je izuzetan slučaj što je upravo u to vrijeme ustanka na biskupskoj stolici Hvara sjedio jedan Hrvat. Svi su inače Talijani. I ne samo to. Većina ih je mletačkoga patricijskog porijekla. Nakon ustanka to će postati pravilo. Ovdje se moramo prisjetiti činjenice da je mletačka vlada još 1423. uputila molbu papi Martinu V kojom je tražila da se za biskupe u Dalmaciji postavljaju Mlečani.⁸ To se i provodilo tamo gdje je mletačka vlast bila zainteresirana kao npr. u Splitu gdje nakon dolaska Venecije nalazimo redom deset biskupa mletačkoga patricijskog porijekla. Koliko god je struktura mletačke vlasti bila laička u punoj mjeri, toliko je bdila nad aktivnošću crkvenih institucija i nastojala ih podrediti svojim ciljevima iskorištavajući među ostalim razne crkvene obrede za dekor Republike. Za nju je klerička osoba posve izjednačena sa svakim građaninom. Crkva je bila potpuno isključena iz političkog djelovanja, pa se može reći da u srednjem vijeku nema države gdje je crkva imala manju vlast nego što je bila Venecija. Poznata je stvar da su oni članovi Senata koji su imali bilo kakve veze s papom morali napustiti zasjedanje kada se raspravljalo o kleru ili o odnosima s Rimom (uz formulu: *Fuora papalisti!*).⁹ Istina je, Venecija je imala i svog službenog teologa kao što je kasnije bio glasoviti fra Paolo Sarpi, kojemu je bio zadatak da teologiju prilagodi mletačkoj politici, a ne politiku teologiji.

Kod takvog izjednačavanja kleričkih osoba s ostalim građanima postaje razumljivim ponašanje hvarskog klera pučkog porijekla u vrijeme bune. Sličnu pojavu nalazimo i u bunama u Splitu i Trogiru. Klasna podjela na privilegirane i potčinjene, na eksploatatore i eksploatirane koja je tako bila vidljiva u statutarnim propisima, uza svu prividnu slobodu djelovanja, bila je stalno prisutna u svijesti ovih ljudi, pa i oni privilegiji koje je klerički stalež imao u feudalnom društvu nisu kod njih mogli ugasiti onu urođenu mržnju na segregaciju koja je bila sasvim precizno formulirana u statutu. Među ove možemo donekle svrstati i poznatog pisca dominikanca Vinka Pribojevića koji je u svom govoru »O podrijetlu i zgodama Slavena« jedva spomenuo ustanak, ali je vrlo značajno ono što govori o nepravednom ubiranju plodova težačkog truda. On veli da je ovaj puk, a pogotovo onaj koji živi u selima, sagradio »velik broj crkava [...], i to baš u vrijeme kad se, prema proročanstvu najpouzdanije istine, kod mnogih ohladila pobožnost. Što bi tek bilo da su svi proizvodi tog polja njihovi? Veći naime dio ondje ubranih plodova (jer je gotovo čitavo to polje vaše, a oni su samo težaci) prenosi se u ovaj grad u kojem živimo.«¹⁰ Još jednu činjenicu treba zapaziti. Među svjedocima o tzv. čudu nema kanonika Grižuna. To što Lukanić prihvaća čudo mora se očito pripisati labilnosti njegove psihe, što je uostalom potvrdio i njegov završetak. Istina je da Pribojević sasvim sudržljivo spominje ustanak i njegove ekonomske uzroke, ali moramo znati da on svoj govor drži pred plemićima i da ga tiska u Veneciji. U svom djelu potpuno ignorira tzv. čudo prelazeći šutke preko svega što je s njim

⁷ I. Kukuljević, Ljetopis fratara Šimuna Klimentovića, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* IV, 1857, 35.

⁸ G. Novak, *Povijest Splita II, Split 1961, 353.*

⁹ Ch. Diehl, *Une république patricienne — Venise, Paris 1916, 160.*

¹⁰ V. Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena. Preveo V. Gortan, Zagreb 1951, 200.*

bilo u vezi. S druge strane, jedan od najgrlatijih svjedoka čuda je kanonik plemić Toma Griffico. Događaji koji su se zbili nakon »čuda« potvrđuju da ništa nije moglo zaustaviti puk u pokušaju da silom ostvari svoj pravedni položaj u društvu bez obzira na to da li je taj pučanin težak, obrtnik, trgovac ili svećenik, pa čak i kanonik, kako to pokazuje ovaj dokument.

II

Drugi dokument o kojem bih htio nešto reći pripada arhivu porodice Bučić ili pobliže Remigija Bučića, koji se danas čuva u Centru za zaštitu kulturne baštine Komune hvarske.¹¹ Dokument je datiran 5. kolovoza 1511. do kojeg su se datuma odigrali mnogi krvavi događaji, koji su u stvari bili tek predigra jednog u punom smislu riječi klasnog sukoba. Bio je to pokušaj da se spriječi krvavi obračun između hvarskih pučana i plemića.

Tu se zapravo radi o predstavi jedne grupe plemića upućenoj mletačkoj vladi.¹² Dokument su potpisala dvadeset i trojica plemića u svoje ime i u ime drugih anonimnih koji su dali svoj pristanak. Predstavka je u prvom redu imala za cilj da pravilno izvijesti Sinjoriju o stanju na otoku, a protiv informacija koje su joj slali plemići izbjeglice koji se ovdje nazivlju »neprijateljima mirnog života i uzročnicima svih nereda koji su se zbili na otoku«. Ti se izbjeglice ne pokoravaju naredbi Vijeća desetorice koje je plemićima naredilo da moraju sklopiti mir s pukom (*«che dobbiamo far pace col popolo»*). Stoga je ova skupina uputila nekog Šimuna Zenovića u Split i Trogir da pozove izbjeglice da se vrate, ali se ovi ne odazvaše, već nastavljaju izazivati »nove svađe i pričaju laži« mletačkoj vladi (*«cercano nove differentie et question et se vano imaginando ogni giorno narar busie alla illustrissima vostra signoria»*). Da bi se postiglo jedinstvo, treba kazniti ove sijače razdora, pa se predlaže da se na dan sv. Stjepana 2. kolovoza sazove generalno vijeće (*«consiglio general de tutti»*) kojem bi prisustvovao svaki čovjek (*«nel qual possa entrar tutto homo»*) i na toj bi skupštini trebalo izabrati 60 ili 80 ljudi koji bi svake godine birali općinske funkcionare. Ta bi se ista skupština svake godine mijenjala odnosno ponovno potvrdila po svojem nahođenju. Radi se, dakle, o jedinstvenom prijedlogu kakav nigdje drugdje nije poznat. U stvari, time bi se otvorila vrata pučanima da uđu u gradsko Vijeće i omogućila ravnopravnost u upravi komunom. Poznata je stvar da je bilo pučana koji su se domogli većeg bogatstva. Iako je pučanin ponajčešće kolon koji obrađuje plemićku zemlju, on ipak nije ničim vezan u svojoj privrednoj djelatnosti. U takvu skupinu pučana spada i Matij Ivanić čije bogatstvo nije bilo baš maleno. Međutim, trebalo je poništiti one glave statuta koje su u upravi i sudstvu zatvarale vrata pučanima. Drugim riječima: iako je pučanin u svojoj djelatnosti bio slobodan, on je ipak bio ograničen naslijeđenom raspodjelom dobara, a pred zakonom je još uvijek bio daleko od jednakosti (egalité) koju je proklamirala tek francuska revolucija. U tom svjetlu gledajući ovaj dokument može se smatrati najavom nečeg bitno novog što, naravno, mletačka vlast nije mogla prihvatiti, jer je to zadiralo u bit strukture mletačkoga društvenog sistema. To

¹¹ Dokument je pronašao prof. Mladen Nikolanci i stavio mi ga na raspolaganje za ovu prigodu, na čemu mu izražavam svoju zahvalnost.

¹² S obzirom na to da se radi o prijepisu, izostavljen je naslov kome je peticija upućena.

bi bio presedan koji bi mogao imati po mletačku vlast u ostaloj Dalmaciji vrlo nepovoljan odjek, čega se Venecija stalno pribojavala, kako se to nazire u izvještajima providura.

Iz ove se peticije razabire prije svega podijeljenost unutar samih plemićkih redova. Može se zapaziti da među potpisnicima nema predstavnika onih bogatijih plemićkih porodica kao što su Lucići, Hektorovići i Palladini. Oštre riječi upućene na račun plemića izbjeglica nisu vjerojatno samo odraz odnosa među plemićkim porodicama Hvara. Pismo pokazuje izrazitu zrelost u prosuđivanju političke situacije na terenu i u tom smislu ono ima posebno značenje, pa ga stoga ovdje donosimo u originalu i prijevodu. Treba napomenuti još i to da je ova peticija upućena u vrijeme boravka delegacija jedne i druge strane u Veneciji gdje su u Vijeću desetorice vodili oštar dijalog s jedne strane predstavnici plemstva, a s druge strane sam Matij Ivanić koji je, kako kaže Sanudo, govorio protiv njih povišenim glasom — »parlo altamente contra di lhorò«.

Dokument glasi:

Die 5 Augusti 1511.

Humiliter et devote supplicando si espone per parte delli infrascripti fidelissimi vostri concio sia che alcuni seminatori de liti, promotori de scandali et errori seguiti nella Città di Liesina inimici del pacifico vivere per rason delli quali sono seguiti molti inconvenienti, ne ancor sacii di scandali et tumulti s'hanno immaginato di farsi crear Ambasciatori fuori dil distretto di Liesina contra le institutioni et privilegii nostri et expresse contra le lettere del Consiglio di X, le quali commanda che dobbiamo far pace col popolo et poi habiando in animo una parte et l'altra, et cosi tutti noi sotto scritti habemo fatto et pacificatisi con il popolo demum mandando s. Simon Zenovich uno di nostri a Traù et Spalato per chiamar et chieder i antidetti promotori di scandalo a tal pace, loro veramente secondo lo costume suo ostinati nel mal proposito, mai volsero vegnir, ma cercano nove differentie et question se vano immaginando ogni giorno narar busie alla Illma Signoria vostra, si che ne è sta ditto etc. Noi veramente sottoscritti non contenti di tal Ambasciata, et desiderando che questa Vostra Città di Liesena fosse meglio et più fidelmente governata di quello che è stata per avanti et accio tutti universalmente ad ogni bisogno moriamo per fedeltà del gloriosissimo Stato, et fra noi non sia division alcuna, ma che a tal homini scandalosi et promotori di ogni lite et question mentalmente ha data repulsa et per loro false immaginations siano puniti. Per tanto supplicamo dinanzi ai piedi dell'Illustrissima Signoria Vostara che per magior fedeltà di questo prelibato dominio di gratia si degni in questa nostra Città di Liesena far una università in tutte quante le cose con questo chel zorno di San Steffano adi 2 di Agosto nella detta Citta si debba congregar il Consiglio General de tutti, nel qual Consiglio possa entrar tutto homo et in quello consiglio si debba elleger settanta ovvero ottanta, quali anteponendo sempre l'honor del Magnifico Regimento all'hora si trovava, debbano per lor Consiglio per tutto quel anno crear ufficiali consueti et altre necessarie, et poi annuatim cambiarli ovvero confermarli per altro anno secondo parera a tutta l'Universitè, et cosi iterum atque iterum per mazor fedeltà supplicamo et di gratia domandamo che la Sublimità Vostra si degni a confermar la pre-

sente nostra petition fedelissima et honestissima offerandosi prontissimi sempre morir per fedeltà di questo glorioso Stato che Iddio lo mantenga per mar et per terra.

Io Zuanne qm ms. Lodovico Missetich¹³ pregado da ms. Mattio Anzeli come son contento quanto ut sopra per non haver bona vista da scriver.

Io Giacomo Bertuzzi pregado da ms. David per non saper scriver son contento.

Io Luca Bassich contento quanto di sopra si contien et di mia man propria.

Io Bertuzzi di Bertuzzi contento ut sopra si contien.

Io Zuanne Piretich qm ms. Nicolò contento ut supra.

Io Zuanne di Nicolinis qm ms. Michel son contento ut supra.

Io Simon qm ms. Silvestro Leporin son contento ut supra.

Io Giacomo Bonino son contento quanto di sopra si contien.

Io Francesco Bonino son contento quanto di sopra.

Io Antonio qm ms. Nicolò Candia son contento quanto di sopra.

Io Piero Piretich son contento quanto di sopra è scritto.

Io Nicolò qm ms. Nicolò Cerlich son contento ut supra.

Io Giacomo fiol di ms. Bertuzzi son contento quanto di sopra si contien.

Io Nicolò qm ms. Christofolo (!) son contento ut supra.

Io Piero Piretich pregado da Giacomo Balcich il qual si contenta quanto di supra si contien el qual non vede scriver.

Io Zuanne Missetich pregado da Francesco Benovich son contento quanto di supra si contien disse non saper scriver.

Io Marian de Pellegrinis son contento quanto di sopra si contiene.

Io Piero qm ms. Giacomo Draciça son contento quanto di sopra.

Io Piero Draciça pregado da Vito Chiucich¹⁴ scrisse el qual si contenta ut supra per non saper scriver.

Io Piero de Gazzari scrivo per nome de ms. Francesco de Anzoli per non poder lui scriver el qual è contento ut supra.

Io Francesco fiol de qm ms. Bondimier Duymicich confesso et ratifico quanto di sopra si contien.

Io Antonio Colombino qm ms. Nicolò mi contento quanto di sopra si contiene.

Suprascripti sunt et praeter suprascriptos alii 60 ratificantes sicut supra qui brevitatis causa ommittuntur.

Prijevod glasi:

Dana 5. kolovoza 1511.

Ponizno i usrdno moleći ovdje se u ime dolje potpisanih vrlo odanih vaših podanika iznosi kako su neki sijači svađa, pokretači nemira i nereda, koji su se zbili u Hvaru, neprijatelji mirnog življenja — što je izazvalo mnoge neprili-

¹³ F. v. Heyer von Rosenfeld u djelu »Der Adel von Dalmatien« (Nürnberg 1873) na tabli VII u popisu hvarskih plemića ne donosi ovo prezime, ali se može pretpostaviti da je ono stvoreno od imena Mixa koje tamo nalazimo.

¹⁴ Ni ovo prezime ne nalazimo u Heyerovu djelu. Možda se radi o prezimenu Chischich koje nam je poznato.

ke — a koji još uvijek nisu siti tih nemira i nereda, odlučili da sebe imenuju poslanicima iako se nalaze izvan hvarskog distrikta, što je protiv svih naših odluka i privilegija, a posebno protiv pisma Vijeća desetorice, koje nam naređuje da se pomirimo s pukom tako da jedna i druga strana živi složno. Stoga mi dolje potpisani to učinismo i pomirimo se s pukom, pa smo poslali gospodina Šimuna Zenovića, jednog od naših, u Trogir i Split da pozove i nagovori prije spomenute pokretače nemira na to pomirenje. Međutim, oni prema svom običaju ostajući uporni u svojoj zloj odluci nisu htjeli doći, već traže nove svađe i prepirke te svakodnevno odlaze da pričaju laži prejasnoj vašoj Sinjoriji, kao što je to već rečeno itd. Mi pak dolje potpisani, nezadovoljni takvim poslanstvom, a želeći da ovaj vaš grad Hvar bude bolje i vjernije upravljan nego što je bio dosada i da budemo svi zajedno spremni umrijeti svakom prilikom za vjernost preslavne države te da ne bude više među nama nikakve podvojenosti, tim ljudima, koji izazivaju nemir i svađe, zdušno pružamo otpor i tražimo da za svoje laži budu kažnjeni. Stoga padajući ničice pred vašom prejasnom Sinjorijom molimo da se radi još veće odanosti spomenutoj vladi udostoji u ovom našem gradu Hvaru sazvati skupštinu u vezi s ovim pitanjima, i to tako da se na dan sv. Stjepana 2. dana mjeseca kolovoza u rečenom gradu sazove Opće vijeće u koje bi mogao ući svaki čovjek. Ovo bi Vijeće trebalo izabrati šezdeset ili osamdeset ljudi koji bi, imajući uvijek pred očima čast uzvišene vlade koja tada bude, morali za to Vijeće imenovati uobičajeni broj službenika i sve ostalo za jednu godinu, a onda ih svake godine promijeniti ili potvrditi, prema tome kako se bude svidjelo cijeloj Skupštini. I tako ponovno i još jednom zbog veće odanosti zaklinjemo i molimo da se Vaša uzvišenost udostoji potvrditi ovu našu vrlo odanu i vrlo iskrenu molbu, izražavajući svoju spremnost da svakom prilikom umremo za vjernost ovoj slavnoj državi, koju neka Bog uzdrži na moru i na kopnu.

Ja Zvane pok. g. Ludovika Mišetića zamoljen od g. Matija Angelinija koji ne vidi pisati (u njegovo ime) izražavam suglasnost s gornjim.

Ja Jakov Bertučević, zamoljen od g. Davida, jer ovaj ne zna pisati (u njegovo ime) izražavam suglasnost s gornjim.

Ja Luka Bašić slažem se s gornjim i potpisujem svojom rukom.

Ja Bertuč Bertučević slažem se s gornjim.

Ja Zvane de Nicolinis slažem se s gornjim.

Ja Zvane Piretić pok. Nikole slažem se s gornjim.

Ja Šimun pok. Silvestra Leporina slažem se s gornjim.

Ja Jakov Bonino slažem se s gornjim.

Ja Franjo Bonin slažem se s gornjim.

Ja Antun pok. Nikole Candia slažem se s gornjim.

Ja Petar Piretić slažem se s gornjim.

Ja Nikola pok. Nikole Čerlića slažem se s gornjim.

Ja Jakov, sin pok. g. Bertuča, slažem se s gornjim.

Ja Nikola pok. Kristofora slažem se s gornjim.

Ja Petar Piretić, zamoljen od Jakova Balčića, koji ne vidi pisati (u njegovo ime) dajem suglasnost.

Ja Zvane Mišetić, zamoljen od Franje Benkovića, koji je rekao da ne zna pisati (u njegovo ime) dajem suglasnost s gornjim.

Ja Marijan de Pellegrinis suglasan sam s gornjim.

Ja Petar pok. g. Jakova Dražice, suglasan sam s gornjim.

Ja Petar Dražica, zamoljen od Vita Kjučića (?), jer ovaj ne zna pisati (u njegovo ime) dajem suglasnost s gornjim.

Ja Petar Gazzari potpisujem u ime g. Franje de Angelinija, jer ovaj ne može pisati, a suglasan je s gornjim.

Ja Franjo sin pok. g. Bondimiera Dujmičića priznajem i potvrđujem sadržaj gornjeg.

Ja Antun Colombino pok. g. Nikole sporazuman sam s gornjim sadržajem.

To su oni koji su se gore potpisali, ali osim gore potpisanih ima i drugih 60 koji su prihvatili gornji sporazum, međutim oni su izostavljeni zbog skučenosti prostora.

III

Idući tragovima jedne rasprave Ivana Črnčića došli smo do dragocjenog dokumenta koji nam govori o boravku u Rimu Matija Ivanića i o godini njegove smrti.¹⁵ Regeste tih istih dokumenata, koje je sastavio Črnčić, donosi Luka Jelić,¹⁶ a nešto od toga i fra Stjepan Ivančić.¹⁷ Nijedan od ovih autora nije znao tko je Matij Ivanić, jer svi donose dokumente samo ukoliko se tiču povijesti nekadašnjeg gostinjsca, a danas zavoda sv. Jerolima.

Ovdje ćemo navesti te dokumente i pokazati njihov odnos prema podacima što ih je donio Grga Novak.

Prvi dokument nosi datum 9. rujna 1515. Sadržaj je slijedeći: Članovi Zbora sv. Jerolima (*societas*, a ponekad i *confraternitas*) daju u najam neku kućicu na Martovu polju na mjestu koje se zove Slavonija. Među tim članovima spominje se i *Mattheus Johannis*. Kada ne bismo imali druge dokumente ne bi nam bilo moguće poistovjetiti ovog Mateja Ivanova s Matijom Ivanićem. U drugom dokumentu od 7. listopada 1515. po sadržaju gotovo identičnom navodi se među predstavnicima zbora sv. Jerolima *Matteus Iuanichi*. Način kako je Črnčić donio ovaj dokument unosi malu zabunu koju je, međutim, vrlo lako riješiti. Naime on pred imenom *Matteus Iuanich* stavlja kao njegovo zvanje *capellanus*. Ako pogledamo imena svih ostalih članova u ovom i drugim dokumentima, vidjet ćemo da se zvanje uvijek nalazi iza imena. Tako npr. u ovom dokumentu stoji: *Reverendus pater dominus Georgius de Ubertis prothonotarius apostolicus et praesidens eiusdem societatis sancti Hieronymi*,

¹⁵ Ivan Črnčić, Prilozi k raspravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjscu u Rimu poslije 1453. god., *Starine JAZU XVIII*, Zagreb 1886, 1—164. Citirana radnja Črnčićeva nalazi se u *Radu JAZU* br. 79. Na podatke iz ove rasprave u vezi s Matijem Ivanićem prvi je svratio pozornost dr Niko Duboković-Nadalini, stoga njemu u prvom redu pripada zasluga da smo došli do ovih vrijednih dokumenata.

¹⁶ L. Jelić, *L'Istituto Croato a Roma*, Zara 1902, 127, 129.

¹⁷ *Questione di S. Girolamo dei Schiavoni in Roma in facia alla storia e al diritto ed il breve di S. Leone XIII »Slavorum gentem«*. Studio di F. S. I. Roma 1901. Puno ime autora ove knjige je Fra Stjepan Ivančić. Dokumenti o Matiju Ivaniću nalaze se na str. 74, 76 i 87.

Petrus Nauarinus et Dominicus de Parma tabernarius, guardiani societatis praedictae, ac Baptista de Firmo camerarius, dominus Matteus Florius, capellanus Matteus Iuanichi, Fabianus brigliarius, magister Andreas Bilensis sutor, magister Andreas de Subinico, Fabianus piscator, Bartholomeus Lombardus, Fabianus carrozarius, omnes de dicta societate sancti Hieronimi. Već zbog te činjenice postaje nam u najmanju ruku sumnjivo da li je Črnčić metnuo zarez na pravo mjesto. Nema nikakve sumnje da »capellanus« mora stajati uz ime *Matteus Florius*, jer je to njegovo zvanje. On je naime svećenik i stoga mu pred imenom stoji »dominus«. Da je to tako, potvrđuje nam i dokument od 20. siječnja 1516. gdje jasno stoji: *dominus Matteus Florius capellanus eiusdem societatis.* U svojim registima ovih dokumenata, koje donosi Jelić, sam Črnčić ovako donosi ovaj tekst: *dominus Matteus Florius, capellanus, Matteus Iuanichi*... Prema tome očita je Črnčićeva zabuna. Matij Ivanić se spominje još u dokumentu od 21. listopada 1515. kao *Mattheus Johannis* i u dokumentu od 7. kolovoza 1519. kao *Mattheus Iuanich*. Razumije se uvijek u istoj funkciji.

U jednoj bilješci k dokumentu od 7. listopada 1515. Črnčić veli da se ime *Matia Iuanich* spominje i u »Catastru« gostinjca sv. Jerolima. Nakon mnogih pokušaja i nastojanja sada nam je konačno pošlo za rukom da dođemo do tog važnog teksta.¹⁸ Ivanića nalazimo tu na dva mjesta. Zbog važnosti donosimo ga u cjelini:

Catastro 6, fol. 9r.

»Inventario de case et censi pertinenti a detto venerabile hospitale di San Hieronymo in Augusta extratto del catastro antiquo come appare in esso a carta 4 et in questo libro registrato et rinovato et rescritto per me Hieronymo Piceno procuratore antidetto et de mandato delli venerabili guardiani et compagnia prenominati. In primis

Ducati 38	<i>La casa insome con lo forno a carte</i>	15
	<i>La grotta a carte</i>	17
08	<i>La casa in Campo Marzo alias di Matia Iuanich a carta</i>	35

Iz ovog se podatka vidi da je Matij Ivanić plaćao za najamninu kuće, koja je bila vlasništvo gostinjca sv. Jerolima, 8 dukata godišnje, što je predstavljalo prilično visoku svotu.

Drugi podatak koji se nalazi na fol. 35r glasi:

Yhesus *Maria*
1523.

Posta in catastro vecchio a carta 120.
Libera. — La casa in Campo Marzo apresso la piazza di Santo Lorenzo in Lu-

¹⁸ Bez pomoći našeg uvaženog znanstvenog radnika dra Stjepana Krasića ne bismo do danas imali u svojim rukama ove dragocjene podatke iz »Catastra« arhiva sv. Jerolima. Njemu stoga dugujemo zahvalnost. Ovaj smo tekst dobili nekoliko mjeseci nakon skupa o M. Ivaniću.

cina pervenuta per la morte de Matia Iuanich all'hospitale libera et francha se appisiona ogni anno ducati otto de carlini, al presente la tiene appisione mastro Johannes Stringaro¹⁹ versa mese per mese ducati 8.»

Prijevod glasi:

Isus

Marija

1523.

Nalazi se u starom katastru na strani 120.

Slobodna. — Kuća na Martovskom polju pokraj trga svetog Lovre u Lucini nakon smrti Matija Ivanića gostinjcu je ostala slobodna i kao slobodna iznajmljuje se svake godine za osam karlinskih dukata, a sada je drži u najam meštar Ivan vrpčar i plaća od mjeseca do mjeseca 8 dukata.²⁰

Iz navedenog se teksta vidi da je ovo prijepis iz jednog starijeg katastra. Ovaj je prijepis učinio neki Hieronymo Piceno po svoj prilici u XVII stoljeću.

Kuća u kojoj je stanovao Matij Ivanić pripadala je gostinjcu sv. Jerolima i nalazila se u njegovoj neposrednoj blizini. Poznato je da je čitav taj kraj bio naseljen našim ljudima koje je različita sudbina otjerala iz domovine. Bilo je tu izbjeglica pred turskom najezdom, hodočasnika, raznih obrtnika koji su došli tražiti sreću u Rimu. Osim toga bilo je tu i svećenika koji su se privremeno ili trajno tu zadržali i vezali uz gostinjac sv. Jerolima. Neki su kupili ponešto zemlje i kućicu i tu se nastanili. Kada čitamo dokumente koje donosi Črnčić, postaje nam jasno zašto se taj kraj zvao Schiavonia ili Vicus novus Illyricorum. Sasvim je razumljivo da je i Ivanić potražio svoj zaklon u ovoj hrvatskoj koloniji u Rimu.

Što se tiče godine smrti Ivanića mislim da se bez oklijevanja može prihvatiti ona koju donosi ovaj zapis. Naime godina 1523. nalazi se već na listu 17 recto. Materijalni interesi gostinjca poticali su upravu da kuću ispražnjenu smrću njezina stanara Matija Ivanića dade što prije u najam. Prema tome to je moralo biti iste 1523. godine koja je označena na vrhu ove stranice.

Ovi nam dokumenti govore da je Ivanić zadržao svoj ugled i u gostinjcu sv. Jerolima gdje se brzo našao u njegovoj upravi. Nalazimo ga tamo već u rujnu 1515. Međutim svoj emigrantski život prekida jednim kratkim ekskursom u vode otoka Hvara, pa ga ne nalazimo u svetojeronimskim dokumentima od 1516. do kolovoza 1519. godine. Još 16. srpnja 1519. hvarski knez i providur Zakarije Valaresso izvještava mletačku vladu o glasinama po kojima se Matij Ivanić sprema da dođe na Hvar.²¹ Nadodaje da se Ivanić nalazi u Pugli. Malo kasnije u jednom pismu naređuje da plemići učine sve kako bi ga uhvatili

¹⁹ Iako je ova riječ pisana velikim početnim slovom, posve je sigurno da se radi o imenici koja ispravnije glasi »stringaio«, a to je obrtnik koji proizvodi ukrasne vrpce ili gajtane, pa tu riječ prevodimo sa »vrpčar«.

²⁰ Tj. godišnje 8 dukata u mjesečnim obrocima.

²¹ G. Novak, Nepoznati dokumenti za povijest »Pučkog prevrata na Hvaru 1510—1514« i za dalju borbu pučana za ravnopravnost sa vlastelom u komuni Hvara, *Starine JAZU* 48, Zagreb 1958, 387—429.

ako se pojavi u vodama Hvara, jer ako im to ne pođe za rukom, »on će doći poklati ih sve pa čak i one koji budu u utrobama njihovih žena« (*el vegnera amazarli tuti per fin a quelì serano nel ventre de lor mogier*)«. Međutim, taj strah je bio uzaludan, jer je Ivanić pošao ponovo u Rim, gdje ga opet nalazimo 7. kolovoza 1519. u upravi gostinca sv. Jerolima kao *confrater hospitalis sancti Hieronymi*, jer se svi članovi uprave nazivlju *confratres dicti hospitalis* [...] *totam societatem representantes*.²² Tu se konačno već u poodmakloj dobi smirio zauvijek ovaj borac za prava naših težaka.

To što se u nekim od ovih dokumenata nazivlje *Matheus Iohannis* može se objasniti činjenicom da mu se otac zvao Ivan, jer je to historijski poznata stvar. Nema, dakle, sumnje da se ovih nekoliko dokumenata odnosi na Matija Ivanića. Nije isključeno da će se jednog dana naći među arhivskim dokumentima sv. Jerolima još koji dokument, a možda i sama oporuka Matija Ivanića. Tim tragom treba poći.

IV

Četvrti dokument posebne je naravi i predstavlja duboki odraz ovih zbivanja na književnom polju. Radi se o jednoj pjesmi iz tzv. osorsko-hvarske pjesmarice koja se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu.²³ Nazvana je tako zato što se u prvom dijelu apostrofiraju Osorani, a u drugom Hvarani. Svaki od ova dva dijela pisan je drugom rukom. Po paleografskim karakteristikama i vodenom znaku²⁴ papira rukopis se mora datirati najkasnije 1532. godine.

Pjesma ima četiri strofe, a pisana je u rimovanom osmercu. Dok je cijela pjesmarica prožeta pokorničkim raspoloženjem, u hvarskom dijelu nalazimo jednu jedinu pjesmu profanog karaktera koja se po svojoj tematici može smatrati odjekom hvarskog ustanka. Ona je zapravo revolucionarnog karaktera, jer se anonimni pjesnik, iako suzdržano, u njoj obračunava sa svim nosiocima feudalne vlasti. On bi najradije demolirao čitavu feudalnu hijerarhijsku piramidu čiji temelji počivaju na gramžljivosti i eksploataciji puka. Ovaj anonimni pučki pjesnik, koji je tko zna kakvu sudbinu doživio u ustanku, rezignirajući nad tragičnim završetkom pučkih boraca za minimalnu ravnopravnost i imajući pred očima stravičan prizor obješenih u hvarskoj luci, slijepaca kojima je vlast dala povaditi oči, invalida odsječenih ruku, sve svojih sugrađana i drugova, kao da je htio reći: To što smo tražili i što smo pokušali bilo je premalo; trebalo je u temelju likvidirati nosioce eksploatacije. Da bi promjena bila što dublja, trebalo je skinuti s vlasti glavne njezine nosioce, da ne bude više ni cesara ni kralja ni hercega ni dužda ni baruna ni knezova. Upravo je nevjerojatno da je pjesma u kojoj se s ovakvom tendencijom izričito apostrofirira mletački dužd (*dux*) ostala zabilježena. Pjesma u cijelosti glasi:

²² I. Črnčić, n. dj., 66.

²³ Arhiv JAZU I a 62 list 155.

²⁴ Vodeni znak je ljiljan koji se pod brojem 7279 u novom izdanju Briquetova djela *Les Filligranes* (Amsterdam 1968) datira najkasnije 1532. godinom.

*Cesar chraglie hercegoue
Dux baruni i chnexoue
I sfi zemgliom chi uladayu
male uire schaxan dayu.*

*Meyu sfimi barx ni yedan
chi na castich ni pohlepan
prauda pri gniem nima misto
namax gniemu dlana listo.*

*Duixuch sile tere rati
nepristayuch sfit derati
Veche ischiu yos charstyane
oderati ner pogane.*

*Ne gledayu sfit ni boga
ubit praua i neboga
Zasto to dopuschias boxe
da prauedna nepraf xmoze.²⁵*

S u m m a r y

SEVERAL NEW ARCHIVAL DATA ON THE COMMONERS' REVOLT IN HVAR

Stipišić reports on four documents unknown so far, which relate to the commoners' revolt in Hvar.

The first document mentions several protagonists of the revolt who belonged to the Hvar clergy. They were Canon Ivan Zovinić, Canon Petar Grisonus and hermits belonging to the congregation of St. Hieronymus. Canon Ivan Zovinić had already been exiled from Dalmatia and was later hanged. The document is part of the Fanfogna-Garagnin Archives at the Trogir Museum.

The second document contains a petition of a group of Hvar noblemen, in which they appeal to the Venice administration to condemn the action of the nobility who had fled the island, and in which they demand an equal repre-

²⁵ Da je pjesma povezana s događajima na Hvaru, potvrđuju stihovi iz pjesme *Molituica od chrixa* koja slijedi neposredno nakon ove:

Puce huarschi chi s nablixu
upri očji sada chrixu

.

Zato Huaru obrati se
pusti grihe sad schrusi se.

sentation of all the Hvar nobility in the Great Council of Hvar. The document is part of the archives in Hvar.

The third document, held in the archives of the St. Hieronymus Institute in Rome, is the »Catastre«. This and some documents published earlier indicate that Matija Ivanić, the mastermind of the revolt, spent the last years of his life in Rome, where he was a member of the administration of St. Hieronymus Hospice. The document shows that he died in Rome.

The fourth document is a short poem that must have been written after the defeat of the revolt. The poem is a sharp satirical attack on the highest hierarchy of the feudal society.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

10

ZAGREB

1977

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Josip ADAMČEK, Hrvoje MATKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JOSIP ADAMČEK

UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ

Radovi 10

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest
Zagreb, Krčka 1.**

Za izdavača

dr Josip Adamček

Prijevod

dr Vera Andrassy (engleski)

dr Blanka Jakić (njemački)

Nada Cekić (ruski)

dr Vlasta Vince (slovenski)

Lektor i korektor

Branko Erdeljac

